

Obraz diplomatického tlmočenia nielen v odbornej translatologickej literatúre (stav skúmanej problematiky na príklade slovenských a ruských zdrojov)

Lizaveta Madej

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
lizaveta.madej@uniba.sk

Kľúčové slová: konzekutívne tlmočenie, diplomatické tlmočenie, prehľad literatúry o tlmočení
Key words: consecutive interpreting, diplomatic interpreting, overview of the interpreting literature

Problematike, klasifikácii, osobitostiam jednotlivých druhov tlmočenia boli v 20. a 21. storočí venované viaceré práce tak slovenských, ako aj ruskojazyčných autorov. Väčšinu týchto prác tvoria publikácie translatologického charakteru, avšak existujú aj také, ktoré skúmajú tlmočenie z lingvistického, literárneho, psychologického, sociologického, dokonca fyziologického hľadiska. Analýza tlmočenia ako translačného procesu cez interdisciplinárnu prizmu je užitočná hlavne preto, že odzrkadľuje širší a detailnejší obraz danej činnosti a jej jednotlivých špecifík. Výnimkou nie je ani tzv. *diplomatické tlmočenie*, ktoré sa môže skúmať v rámci vedy o preklade aj vedy o diplomacii. Ponuka slovenských a ruskojazyčných zdrojov z oblasti translatológie a diplomacie je dostatočne pestrá, avšak len v malom počte vedeckých publikácií sa objavuje téma diplomatického tlmočenia ako taká. V slovenských a ruskojazyčných prácach venovaných translatológii diplomatické tlmočenie stále nie je zaradené do klasifikácie ako samostatný žáner. Pokiaľ ide o práce z oblasti diplomacie, aj v tých je deficitné množstvo informácií o statuse tlmočníka v diplomatickej sfére. V dôsledku nedostatku odbornej literatúry o diplomatickom tlmočení skúmanie tejto problematiky sa v značnej miere komplikuje. Hoci daný žáner tlmočenia je v súčasnej dobe dostatočne žiadaný a populárny, odborný výraz na jeho pomenovanie v slovenskej a ruskej translatológii stále absentuje. Preto je vhodné si položiť otázky, prečo došlo k existencii tejto terminologickej lakoviny, aké miesto v klasifikácii tlmočenia má diplomatické tlmočenie a aké zdroje môžu byť nápomocné pri analýze problematiky tohto žánru.

S cieľom odpovedať na spomenuté otázky je predovšetkým potrebné určiť definíciu pojmu *diplomatické tlmočenie*. Pod diplomatickým tlmočením sa chápe konzekutívne tlmočenie realizované mediátorom (tlmočníkom) pre najvyšších predstaviteľov štátu alebo členov zahraničných diplomatických misií. Špecifickosť tohto žánru tlmočenia spočíva najmä v technike prenosu informácií, typoch rečníka, ako aj charakteristike komunikačných situácií, v rámci ktorých sa translácia realizuje.

Diplomatické tlmočenie je výlučne konzekutívnym tlmočením, vyžadujúcim bezprostrednú prítomnosť mediátora. Počas politických a diplomatických rokovaní preto tlmočník musí nielen preukazovať svoje lingvistické a translátorské kompetencie, ale aj aplikovať v praxi rad ďalších mimoprekladateľských schopností, ku ktorým patrí, napríklad, aj dokonalá znalosť diplomatického protokolu a etikety. Na rozdiel od simultánnych tlmočníkov, pracujúcich v kabínach, konzekutívny tlmočník sa musí nachádzať na rokovaní spolu s rečníkom, a teda správať sa nielen ako profesionálny tlmočník, ale aj ako skúsený diplomat. Počas sprevádzania najvyšších titulárov nesmie podľahnúť stresu či panike, stratiť ostražitosť, začať sa báť. Tlmočník je povinný byť hodnou reprezentáciou svojho štátu. Ako diplomat je povinný sa vyznať v otázkach medzinárodných vzťahov, hospodárstva,

politiky a diplomacie, poznať oficiálnu pozíciu štátu, na ktorého strane pri tlmočení stojí. Z tlmočeného prejavu musí vyvodit' a správne interpretovať nielen denotatívne, ale aj konotatívne významy. Vo východiskovom texte musí vedieť rozlíšiť alúzie, alegórie a náznaky, a teda pri tlmočení je povinný sa zameriavať na transláciu nielen explicitných, ale aj implicitných významov (Dulebová, 2009, s. 107). Od schopnosti tlmočníka správne pochopiť ilokúciu výpovede odosielateľa závisí úspešnosť alebo neúspešnosť komunikácie medzi rečníkmi. Diplomacký tlmočník je teda osoba schopná prostredníctvom svojho (ne)profesionalizmu, (ne)inteligencie a (ne)znalosti predmetu rozhovoru, osnôv diplomacie a komunikácie či aj psychológie ovplyvniť proces a výsledok prebiehajúcich medzištátnych rokovaní.

Špecifickou v diplomatickom tlmočení je aj kategória rečníkov, do ktorej patria najvyšší štátni titulári (prezident, predseda parlamentu, predseda vlády, príp. kancelár, členovia kabinetu ministrov), diplomatickí zástupcovia (veľvyslanci, príp. nunciovia, vyslanci, chargé d'affaires) a predstavitelia konzulárnych tried (generálny konzul, konzul, vicekonzul, konzulárny zástupca) (MZV, 1996, s. 17, s. 41). Pri tlmočení realizovanom pre vyššie spomenuté osoby tlmočník nesmie zabúdať na subordináciu a pravidlá diplomatického protokolu, podľa ktorého s rečníkom nemôže prvý začať konverzáciu, na pochvalu odvedenej tlmočnickej práce je povinný reagovať zdržanlivo atď..

Zámerom komunikačných situácií, v rámci ktorých sa realizuje diplomatické tlmočenie, vo väčšine prípadov je nadviazať, udržať alebo zlepšiť diplomatické styky s príslušnou krajinou. Tlmočník si preto musí plne uvedomovať dôležitosť rokovaní, ktorých je priamym účastníkom, a zodpovednosť, ktorú má voči svojmu štátu.

Dôležitosť diplomatického tlmočenia a úlohy mediátora v ňom je nepochybná. Avšak napriek tomu toto tlmočenie stále neobsadilo svoje miesto v slovenskej ani ruskej translatologickej klasifikácii. Slovenskí translatológovia podľa spôsobu realizácie translácie vyčleňujú nasledujúce druhy konzekutívneho tlmočenia: *tlmočenie s notáciou a bez notácie, prerušované tlmočenie, úplné tlmočenie, referujúce tlmočenie, sprievodcovské tlmočenie* (Keníž, 1980, s. 76) a *tlmočenie s notáciou a bez notácie, transkódovanie, súvislé tlmočenie, referujúce tlmočenie, sprievodcovské tlmočenie* (Müglová, 2009, s. 170–171). Autori týchto klasifikácií nehovoria o aplikácii vymenovaných druhov tlmočenia pri jednotlivých komunikačných situáciách, nevymedzujú okruh komunikačných udalostí, pri ktorých by sa tieto druhy mohli realizovať (napr. výlučne v rámci súdneho pojednávania alebo výlučne na obchodných rokovaníach a pod.). Preto sa dá predpokladať, že žáner diplomatického tlmočenia je možné aplikovať v rámci každého z týchto druhov tlmočenia (s výnimkou referujúceho).

Pokiaľ ide o klasifikáciu žánrov tlmočenia, D. Müglová vyčleňuje *konferenčné, mediálne, súdne, komunitárne a rokovacie tlmočenie* s tým, že diplomatické tlmočenie spadá pod kategóriu buď konferenčného, alebo rokovacieho tlmočenia (Müglová, 2009, s. 196–203). Konferenčné tlmočenie, ako píše sama autorka klasifikácie, nemá svoje výrazné špecifiká a využíva sa hlavne v rámci inštitucionálneho kontextu. Aj keď sa daný žáner môže využívať pri simultánnom aj konzekutívnom tlmočení, v praxi ide najmä o simultánne konferenčné tlmočenie, čo vylučuje možnosť zaraďovania vyššie definovaného diplomatického tlmočenia do tohto typu. Diplomacké tlmočenie je konzekutívnym tlmočením, pri ktorom translátor je povinný byť fyzicky prítomný na rokovaníach. V praxi sa však často stretáme s tým, že diplomatické tlmočenie je vnímané ako súčasť konferenčného tlmočenia. Hlavným dôvodom takéhoto názoru je najmä to, že v oboch prípadoch ide o tlmočenie pre najvyšších predstaviteľov rôznych krajín sústredených na konkrétnom podujatí. Typ rečníka však pri diplomatickom tlmočení nie je jedinou osobitosťou tohto žánru konzekutívny. Preto považujeme za nevhodné porovnávať diplomatické a konferenčné tlmočenie, resp. klasifikovať ho ako jeden z typov konferenčného tlmočenia.

V prípade rokovacieho tlmočenia ide podľa autorky o tlmočenie pri diplomatických, politických a obchodných rokovaniach (tamtiež, s. 202–203). Hoci pri charakteristike rokovacieho žánru D. Müglová zdôrazňuje osobitosti a výnimočnosť tlmočenia na diplomatických rokovaniach, pri ktorých sú potrebné mnohé extralingválne kompetencie tlmočníka, ako osobitný žáner diplomatické tlmočenie nevydeľuje. Zaujímavé je aj to, že tlmočenie na diplomatických a politických rokovaniach zaraďuje spolu s tlmočením na obchodných rokovaniach do jednej kategórie. Odborná príprava sa síce vyžaduje aj od tlmočníka obchodných rokovaní, nedá sa však porovnať s prípravou a kompetenciami očakávanými od tlmočníka politických, resp. diplomatických podujatí. Hoci aj konferenčný, aj rokovací žáner majú isté spoločné črty so žánrom diplomatickým, úplne sa však nezhodujú. Je preto možné tvrdiť, že diplomatické tlmočenie nie je súčasťou konferenčného ani rokovacieho žánru.

Ďalšia predstaviteľka slovenskej translatológie a súčasne aj aktívna tlmočička Viera Makarová v rámci praxeologického nazerania na translačný proces venuje osobitnú pozornosť analýze jednotlivých komunikačných situácií, pri ktorých sa môže realizovať tlmočenie. Na základe klasifikácie komunikačných situácií vydeľuje *tlmočenie na vedeckých konferenciách*, *tlmočenie pri oficiálnych a pracovných návštevách*, *kde sa uplatňuje diplomatický protokol*, a *tlmočenie na ministerstvách*; analyzuje pritom aj iné komunikačné situácie (Makarová, 2004, s. 145–164). Z jej charakteristiky komunikačných udalostí, v rámci ktorých je nevyhnutné dodržiavanie diplomatického protokolu, vyplýva, že ide o prípady, kde sa využíva konzekutívne tlmočenie, čo potvrdzuje nami danú definíciu diplomatického tlmočenia. Hoci V. Makarová tento žáner tlmočenia nepomenúva ako *diplomatické tlmočenie* a skôr využíva pojem *tlmočenie na diplomatických rokovaniach*, je zrejme, že diplomatickému tlmočeniu pridieľuje osobitný charakter. Pri charakteristike diplomatického tlmočenia autorka zdôrazňuje dôležitosť poznania diplomatického protokolu a jeho nuansí, spoločenskej etikety a ďalších pravidiel a noriem. Pri opise tlmočenia na vedeckých a iných konferenciách, t. j. pri opise konferenčného tlmočenia, však hovorí o tlmočení simultánnom a nezmieňuje sa pritom o potrebe tlmočníka ovládať akékoľvek pravidlá diplomatického a spoločenského správania, čo je ďalším argumentom pre tvrdenie, že konferenčné tlmočenie nie je ekvivalentné s tlmočením diplomatickým.

Pri rešerši translatologickej odbornej literatúry o diplomatickom tlmočení nájdeme článok Márie Smetanovej *Tlmočník ako člen administratívneho personálu diplomatickej misie* (2010). V ňom sa autorka pozerá na translačný proces jednak z hľadiska translatológie, jednak z hľadiska diplomacie. Venuje sa charakteristike diplomatického protokolu, diplomatickej služby a diplomatickej misie, vymenúva diplomatické hodnosti, sústreďuje sa na postavenie tlmočníka v diplomatickej sfére, prezentuje jednotlivé rozdiely medzi diplomatickým a rokovacím tlmočením. Pri charakteristike diplomatického tlmočenia autorka hovorí o dvoch možných podobách, v ktorých sa daný žáner môže realizovať, a to podobe konzekutívnej a simultánnej (Smetanová, 2010). Z tohto je teda zrejme, že podľa M. Smetanovej rozdiel medzi konferenčným a diplomatickým tlmočením nie je. V článku autorka zdôrazňuje špecifiká diplomatického tlmočenia, ktoré sa však nemôžu vzťahovať na niektoré žánre simultánneho tlmočenia, a to na konferenčné tlmočenie. Pod týmito osobitosťami rozumieme najmä nevyhnutnosť dodržiavania mnohých protokolárnych pravidiel, znalosť spoločenských zvyklostí jednotlivých krajín, dokonalé poznanie profesionálneho kódexu atď. Príspevok M. Smetanovej poskytuje všeobecnú charakteristiku tlmočenia realizovaného v diplomatických kruhoch, pritom autorka nazerá na translačný proces a úlohu translátora z uhla pohľadu translatológa, ale aj diplomata.

Skúmať diplomatické tlmočenie je možné aj z pozície diplomacie. Slovenská odborná literatúra z oblasti diplomacie poskytuje bohatý výber publikácií, v ktorých sa dočítame o dejinách diplomacie (Straka: *Diplomacia slovenských predkov*; Veselý: *Diplomacia: teória*,

prax, dejiny), základoch diplomacie (Bystrický: *Základy diplomacie*; Kopecký: *Diplomacia – vec verejná?*; Vršanský: *Základy diplomatickej komunikácie*), diplomacii ako umení (Balušik: *Umenie diplomacie*; Vandová: *Kultúrna diplomacia*), regionálnej diplomacii (Syruček: *Diplomacia v neglíze*; Straka: *Byzantská diplomacia*; Straka: *Diplomacia v Izraeli*; Sidak: *Zahraničná politika a diplomacia Ukrajiny*), diplomatickom protokole (MZV SR: *Diplomatická prax*; Dömök: *Diplomacia a diplomatický protokol*; Mattoš: *Diplomatický protokol Slovenskej republiky*; Tóth: *Diplomatický protokol*) a i.

Z vyššie uvedených prác spomenieme bližšie publikáciu *Diplomatická prax* pripravenú Ministerstvom zahraničných vecí Slovenskej republiky v roku 1996 na základe Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch (1961) a Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch (1963). Kniha ponúka súhrn informácií o nadviazaní diplomatických stykov, zriadení diplomatických misií, diplomatických výsadách a imunitách, diplomatickom protokole a ceremoniáli, klasifikácii diplomatických podnikov a zvláštnych slávnostných príležitostí, diplomatickej korešpondencii a diplomatickom písomnom styku atď. Úlohe tlmočníka v diplomatickom protokole kniha pozornosť nevenuje, avšak sa z nej dozvieme, že aj tlmočníci patria do administratívneho a technického personálu diplomatických misií. Hoci publikácia takmer neobsahuje informácie o mieste tlmočníka v protokole, je potrebné zdôrazniť jej užitočnosť pre translátora. Tlmočník, pripravujúci sa na diplomatické tlmočenie, je povinný sa oboznámiť nielen s tematikou plánovaných rokovaní, ale aj s pravidlami diplomatického protokolu. Publikácia *Diplomatická prax* poskytuje odpovede na mnohé otázky, ktoré môžu vzniknúť počas prípravy tlmočníka na diplomatické rokovania. Aj keď sa v knihe priamo neuvádza, ako má byť tlmočník oblečený na jednotlivom diplomatickom podniku, kde má miesto pri rokovaní, obede, premiestňovaní sa dopravným prostriedkom, ako sa má správať počas jednotlivých diplomatických akcií a pod., z kontextu to nie je ťažké vyvodiť. Napríklad, ak si tlmočník prečíta článok o odovzdaní poverovacích listín, tak sa dozvie, ako prebieha daná slávnostná príležitosť, aké formality sa povinne absolvujú, čo sa môže očakávať od daného typu akcie a teda aj na čo sa môže profesionálne pripraviť. Napríklad, ženy tlmočičky sa v *Diplomatickej praxi* dočítajú, že podľa diplomatického protokolu si povinne musia obliecť pančuchy, a to aj za horúceho počasia, na slávnostných príležitostiach môžu použiť výlučne biele alebo čipkované vreckovky atď. (*Diplomatická prax*, 1996, s. 42). Tieto informácie sú pre diplomatického tlmočníka neoceniteľné najmä z dôvodu organizačnej a psychickej prípravy. Tlmočník nesmie zlyhať pri práci, dostať sa do stresu, byť zaskočený jemu neznámou tradíciou, resp. zaužívaným diplomatickým rituálom, a hlavne nesmie sklamať svojho rečníka, a teda aj ním reprezentovanú krajinu. Aj keď vo väčšine prípadov (avšak nie vždy) na politických, resp. diplomatických akciách je prítomný vedúci odboru diplomatického protokolu, tlmočník sa nesmie spoliehať na to, že sa mu niekto pred rokovaniami bude v dostatočnej miere venovať a vysvetľovať základy spoločenského a protokolárneho správania.

Diplomatickému tlmočníkovi budú nápomocné aj knihy venované základom diplomacie, z ktorých sa dozvie, čo je diplomacia, aká je jej úloha, kam siahajú jej korene. V knihách Petra Kopeckého – slovenského diplomata, bývalého veľvyslanca SR v Rumunsku a Moldavskej republike, a zároveň romanistu, prekladateľa a diplomatického tlmočníka – *Úvod do diplomacie* (2011) a *Diplomacia – vec verejná?* (2006) sa diplomacia podáva tak cez teoretickú prizmu, ako aj cez prizmu jej praktického aplikovania. Tlmočníka by preto mohli zaujať bloky *Diskusia* v knihe *Úvod do diplomacie* a viaceré kapitoly z knihy *Diplomacia – vec verejná?*, v rámci ktorých autor predstavuje konkrétne problematiku situácie z dejín slovenskej a medzinárodnej diplomacie. Na základe opisu autorom spomínaných situácií je možné usúdiť, že sa mnohé z nich odohrali za účasti tlmočníkov. Počas prípravy na tlmočenie si preto tlmočník cez modelovanie jednotlivých diplomatických príbehov a prekladateľských tvrdých orieškov môže premyslieť svoje prekladateľské postupy.

Okrem odbornej slovenskej literatúry sa téme diplomatov-tlmočníkov venuje aj literatúra faktu (memoáre). Kniha slovenského kariérneho diplomata, bývalého chargé d'affaires a.i. na Kube, chargé d'affaires a.i. v Mongolsku, mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca v Japonsku, chargé d'affaires a.i. vo Veľkej Británii a vedúceho diplomatickej misie v Alžírsku, ako aj dlhoročného diplomatického tlmočníka Jána Dömöka *Diplomat na štyroch kontinentoch* ponúka pútavý príbeh o pôsobení autora na Ministerstve zahraničných vecí ČSSR (neskôr ČSFR a SR) a v zahraničí v role diplomata. Okrem spomienok týkajúcich sa samotnej diplomacie je zaujímavé si prečítať o pôsobení autora v úlohe tlmočníka. Autor, ktorý na začiatku svojej kariéry pracoval ako hlavný tlmočník predsedu vlády z/do angličtiny, ruštiny, nemčiny, maďarčiny a francúzštiny, vo svojich memoároch predstavuje problémové situácie, s ktorými sa stretol vo svojej kariére a ktoré musel riešiť nielen ako translátor, ale aj ako diplomat (Dömök, 2007, s. 19–33). Ján Dömök zdôrazňuje úlohu a náročnosť diplomatického tlmočenia, nevyhnutnosť nadštandardnej odbornej a interkultúrnej prípravy, ako aj zodpovednosť tejto práce.

Ďalším zdrojom informácií o špecifikách diplomatického tlmočenia sú zverejnené rozhovory so slovenskými diplomatickými tlmočníkmi (J. Dömök, I. Šechnyová, P. Kopecký, O. Vízdalová), ktoré obsahujú množstvo užitočných informácií o osobitostiach diplomatického tlmočenia. Translători odpovedajú na otázky o najnáročnejších tlmočených rokovaníach, o mieste tlmočníka v protokole, lapsusoch, ku ktorým došlo počas tlmočenia atď.¹ Začínajúci tlmočníci taktiež môžu absolvovať osobne stretnutia so skúsenými tlmočníkmi, a tak sa nachystať na plánované rokovania (napr. V. Makarová, T. Sovinec, P. Šveda, V. Behran, F. Kolačáni, K. Peteraj, P. Kopecký, O. Vízdalová a iní).

Podobne ako v slovenskej literatúre aj medzi ruskojazyčnými publikáciami je deficitné množstvo prác venovaných diplomatickému tlmočeniu. Dôvodom môže byť totiž to, že sa v ruskej translológii nevydeľuje diplomatické tlmočenie ako osobitný žáner, aj keď vo viacerých literárnych zdrojoch sa tento termín bežne používa.² Podľa translologického slovníka *Základné pojmy translológie* (rus. *Osnovnyje poňatija perevodovedenija*) vydaného Ruskou akadémiou vied v roku 2010 konzekutívne tlmočenie sa môže vyskytovať v nasledujúcich podobách: *jednosmerné konzekutívne tlmočenie*, *odsekovo-frázové jednosmerné tlmočenie* a *odsekovo-frázové obojsmerné tlmočenie* (porov. rus. *последовательный односторонний перевод*, *последовательный абзацно-фразовый односторонний перевод*, *последовательный абзацно-фразовый двусторонний перевод*) (Rarenko, 2010, s. 212). Uvedená klasifikácia druhov konzekutívneho tlmočenia je však veľmi všeobecná a nezameriava sa na charakteristiku žánrov konzekutívy.

V knihe *Teória prekladu*³ (rus. *Teorija perevoda*) (1990) ruského translológa V. N. Komissarova je predstavená len základná klasifikácia druhov tlmočenia, a to rozdelenie tlmočenia na simultánne a konzekutívne. Kapitola *Žánrová a štylistická klasifikácia druhov translácie*, od ktorej by sa mohol očakávať aj detailnejší rozbor žánrov tlmočenia, však predstavuje len niektoré zo špecifických žánrov prekladu, o žánroch tlmočenia sa v tejto časti, ako aj v celej knihe autor nezmieňuje (Komissarov, 1990, s. 97–98). Kniha V. N. Komissarova *Súčasná translológia* (rus. *Sovremennoje perevodovedenije*) (2002) podobne ako vyššie spomenutá publikácia uvádza len základnú klasifikáciu druhov prekladu

¹ Rozhovory so slovenskými diplomatickými tlmočníkmi je možné nájsť na internete, napr. Božena Volková (<https://zena.sme.sk/c/20776172/bozena-volkova-v-indii-som-sa-naucila-hovorit-nie.html>); Iveta Šechnyová (<https://www.sme.sk/c/3696194/iveta-sechnyova-tlmcenie-sa-vyrovna-faraniu-do-bane.html>); Oxana Vizdalová (<https://slovensko.rtvs.sk/clanky/ludia/116014/prekladatelka-oxana-vizdalova-slovenscina-jetazky-jazyk>).

² Termín *diplomatické tlmočenie*, resp. *diplomatický tlmočník* sa vyskytuje v prácach Palažčenka, Brodského, Komissarova, Aleksejevovej a iných.

³ Tu a ďalej v texte pod pojmom *preklad* rozumej preklad a tlmočenie.

a tlmočenia. V tejto práci sa stretieme aj s výrazom *diplomatický preklad a tlmočenie* (porov. rus. *дипломатический перевод*) (Komissarov, 2002, s. 73, 87). Viaceré práce jedného z najvýznamnejších ruských translatológov R. K. Miniara-Beloručeva taktiež uvádzajú len základnú klasifikáciu druhov tlmočenia, v publikácii *Teória a metódy prekladu* (rus. *Теория и методы перевода*) (1996) sa však spomínajú aj špecifické žánre konzekutívneho tlmočenia, a to *tlmočenie počas výsluchu vojnového zajatca a tlmočenie rokovaní cez vysielacie zariadenie* (porov. rus. *перевод допроса военнопленного a перевод радиопереговоров*) (Miňar-Beloručev, 1996, s. 135). Diplomacie tlmočenie autor neanalyzuje.

Ďalšia významná ruská autorka I. S. Aleksejevová v knihe *Úvod do translatológie* (rus. *Введение в переводоведение*) (2004) predstavuje vyššie spomenutú základnú klasifikáciu druhov tlmočenia a zároveň sa venuje aj niektorým konkrétnym žánrom tlmočenia, a to *konferenčnému a komunitárnemu tlmočeniu* (porov. rus. *конференц-перевод, коммунальный перевод*) (Aleksejevová, 2004, s. 16–20). Na diplomatické tlmočenie sa autorka v tejto práci nezameriava, avšak podobne ako Komissarov vo svojej knihe bežne týmto termínom operuje.

M. J. Brodskij v knihe *Tlmočenie: história a súčasnosť* (rus. *Устный перевод: история и современность*) (2012) okrem žánru *komunitárneho tlmočenia* spomína aj *sprievodcovské tlmočenie* (porov. rus. *эскорт-перевод*). Hoci autor nevydeľuje diplomatické tlmočenie ako osobitný žáner, vo svojej práci sa o ňom nielen zmieňuje, ale aj opisuje niektoré jeho špecifiká. V publikácii sa venuje aj úlohe diplomatického tlmočníka pri rokovaní uskutočňovaných na najvyššej úrovni, pritom tlmočníka pomenúva ako *tlmočník-diplomat* alebo *tlmočník so statusom diplomata* (Brodskij, 2012, s. 107, s. 162).

V didakticky ladenej práci L. L. Neľubina a J. G. Kňazevovej *Translatologická lingvodidaktika* (rus. *Переводоведческая лингводидактика*) (2009) nájdeme niekoľko kapitol venovaných tzv. *vojenskému prekladu a tlmočeniu* (porov. rus. *военный перевод*) a *spoločensko-politickému prekladu a tlmočeniu* (porov. rus. *общественно-политический перевод*), ktoré môžeme považovať za varianty diplomatického tlmočenia (Neľubin – Kňazevová, 2009, s. 36, 55, 79). Autori vysvetľujú osobitosti týchto žánrov tlmočenia a dávajú didaktické rady týkajúce sa ich výučby. Pod vojenským tlmočením sa pritom chápe tlmočenie vojenských, vojensko-technických a vojensko-politických textov, tlmočenie pre príslušníkov armády, tlmočenie pri výsluchu vojnových zajatcov atď. Daný žáner tlmočenia je možné považovať za variant diplomatického tlmočenia najmä preto, lebo je všeobecne známe, že sa v rámci diplomatických rokovaní často diskutuje o otázkach vojensko-technického zabezpečenia krajín, vojenskej pomoci, ako aj o mierových dohodách a i. Spoločensko-politické tlmočenie spočíva najmä v tlmočení textov s ekonomickou, sociálnou a politickou tematikou. Hoci publikácia *Translatologická lingvodidaktika* neobsahuje informácie o diplomatickom tlmočení, je možné konštatovať, že ide o nápomocný zdroj pre diplomatického tlmočníka, poskytujúci konkrétne rady, pokiaľ ide o prípravu na plánované rokovania diplomatického a politického charakteru.

Na základe rešerše ruskojazyčnej translatologickej literatúry predpokladáme, že žánrom konzekutívneho tlmočenia, medzi ktoré by mohlo patriť aj diplomatické tlmočenie, doteraz nebola venovaná dostatočná pozornosť. Kľúčové osobnosti z oblasti ruskej translatológie sa vo svojich prácach spravidla venujú charakteristike druhov konzekutívneho tlmočenia, žánre spomínajú len úryvkovito. Klasifikáciu žánrov tlmočenia v ruskej odbornej literatúre podobnú klasifikácii, ktorú spracovala slovenská autorka Daniela Müglová, sa nám nepodarilo nájsť. Vo viacerých ruskojazyčných publikáciách sa analyzujú len jednotlivé žánre tlmočenia podľa výberu autora (konferenčné, komunitárne, sprievodcovské, vojenské atď.), v týchto prácach však nie je predstavená úplná klasifikácia možných žánrov konzekutívy, medzi ktoré patrí aj žáner diplomatického tlmočenia.

Sú však aj takí ruskí autori, ktorí v svojich prácach venovali pomerne veľkú pozornosť diplomatickému tlmočeniu. Takými autormi sú spravidla diplomatickí tlmočníci, t.j.

translátori, ktorí pracovali, resp. stále pracujú pre vysokých a najvyšších predstaviteľov štátu. Najproduktívnejšími v tomto smere sú Pavel Palažčenko a Andrej Čužakin, ktorí píšu tak osobitne, ako aj vo dvojici. Ich spoločné publikácie *Svet prekladu – 1 a Svet prekladu alebo Neustále hľadanie vzájomného porozumenia* (rus. *Mir perevoda – 1 a Mir perevoda, ili Večnyj poisk vzaimoponimaniija*) okrem základných informácií z oblasti translatológie obsahujú aj kapitoly venované diplomatickému tlmočeniu, diplomatickému protokolu, analýze konkrétnych diplomatických podnikov a miestu tlmočníka na nich a i. V oboch knihách sú nielen spomenuté, ale aj zanalyzované viaceré príklady náročných situácií z profesionálneho života diplomatických tlmočníkov (z praxe samotných autorov a iných tlmočníkov – V. Suchodreva, V. Berežkova, O. Trojanovského a i.). Autori sa venujú rozboru prekladateľských orieškov, s ktorými sa diplomatickí tlmočníci stretli, ponúkajú aj ich konkrétne riešenia (Čužakin – Palažčenko, 2000) (Čužakin – Palažčenko, 1999). Niektorým otázkam o diplomatickom tlmočení je venovaná aj publikácia A. P. Čužakina *Svet prekladu – 5* (rus. *Mir perevoda – 5*), v ktorej autor zdôrazňuje významnosť úlohy diplomatického tlmočníka a vyslovuje myšlienku, že diplomatických tlmočníkov by mali pripravovať v rámci ministerstiev zahraničných vecí, a to najmä z dôvodu zabezpečenia riadnej diplomatickej prípravy a povinnosti mlčanlivosti zo strany tlmočníkov.

A. P. Čužakin diplomatickému tlmočeniu venoval aj článok *Lídri a ich tiene* (rus. *Lidery i ich teni*) v ruskom translatologickom časopise *Mosty*. O diplomatickom tlmočníkovi autor hovorí ako o rečníkovom splnomocnencovi, ba dokonca radcovi a zdôrazňuje významnú rolu tlmočníka v diplomacii. Ako je ale zrejmé z názvu článku, autor sa predovšetkým venuje rečníkom a ich osobným tlmočníkom. V článku sa preto dočítame o V. I. Leninovi a jeho vzťahu s tlmočníkmi, I. V. Stalinovi a jeho tlmočníkoch V. Berežkovovi, O. Trojanovskom, N. Fedorenkovi, N. S. Chruščovovi a V. I. Brežnevovi a ich stálom tlmočníkovi V. Suchodrevovi, M. S. Gorbačovovi a jeho tlmočníkovi P. R. Palažčenkovi, ako aj o ďalších lídroch ZSSR a ich tlmočníkoch (Čužakin, 2004, s. 69–79). Článok poskytuje informácie o kľúčových osobnostiach pôsobiacich v role diplomatických tlmočníkov počas existencie Sovietskeho zväzu, ako aj konkrétne prípady z ich praxe a s tým súvisiace úlohy, ťažkosti a ich možné riešenia.

Okrem vyššie uvedených autorov o diplomatickom tlmočení písali aj stáli tlmočníci sovietskych lídrov V. Berežkov, V. Suchodrev, O. Trojanovskij, ako aj diplomati V. Popov, A. Dobrynin.⁴ Publikácie týchto autorov sú napísané v žánri memoárov a z nich je zrejmé, že pre špecifickosť svojho povolania autori uvažujú už nielen ako tlmočníci, ale aj ako diplomati (Suchodrev, Berežkov a Trojanovskij po tlmočnickej kariére pôsobili ako diplomati, A. Dobrynin pôsobil ako diplomat, ktorý zároveň často musel vykonávať aj úlohu tlmočníka). Knihy obsahujú množstvo príbehov z politického a diplomatického diania ZSSR, ktorých autori boli svedkami a ktoré popísali z pozície diplomatických tlmočníkov. Spôsob, akým autori predstavujú svoje profesionálne zážitky, svedčí o tom, že sa vždy museli správať a uvažovať ako diplomatickí pracovníci reprezentujúci svoj štát a nesúci za svoje výkony veľkú zodpovednosť. Okrem spomienok z profesionálneho života každý z autorov píše aj o svojom súkromí, vyjadruje vlastný postoj k udalostiam, ktorých bol účastníkom. Z týchto memoárov sa tlmočník dozvie veľa faktov z histórie, politiky, diplomacie a vďaka viacerým radám z oblasti translatológie si zlepší aj svoje prekladateľské kompetencie.

Nápomocným zdrojom pre tlmočníka do ruštiny sú aj osobné rozhovory s bývalými a súčasnými diplomatickými tlmočníkmi (V. Suchodrev, P. Palažčenko, V. Rodin, A. Sadyko,

⁴ Tým sa myslia nasledujúce publikácie spomenutých autorov: V. Berežkov: *Ako som sa stal tlmočníkom Stalina; Mohol som zavraždiť Stalina* (rus. *Kak ja stal perevodčikom Stalina, Ja mog ubiť Stalina*) a iné. V. Suchodrev: *Jazyk môj je kamarát môj* (rus. *Jazyk moj – drug moj*). O. Trojanovskij: *Skrz roky a vzdialenosti: príbeh jednej rodiny* (rus. *Čerez gody i rasstojania: istorija odnoj semji*). V. Popov: *Súčasná diplomacia* (rus. *Sovremennaja diplomatija*). A. Dobrynin: *Prísne dôverné* (rus. *Sugubo doveritel'no*).

A. Cybenko, S. Parinov, A. Uspenskij a i.⁵). Z uvedených rozhovorov sa okrem iného dozvieme aj o organizácii práce diplomatického tlmočníka v Ruskej federácii, a to o pôsobení Odboru lingvistického zabezpečenia MZV RF (porov. rus. *Департамент лингвистического обеспечения МИД РФ*). Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky nemá v rámci svojho rezortu podobný odbor, všetky otázky vo vzťahu k zabezpečeniu prekladateľských a tlmočnických služieb sa preto riešia na báze Diplomatického protokolu MZVaEZ SR. Úlohou Odboru lingvistického zabezpečenia MZV RF je vždy mať k dispozícii kvalitných profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov poskytujúcich služby pre najvyšších predstaviteľov štátu. Oddelenie má na starosti výber šikovných absolventov vysokých škôl z odboru translatológie, ich následné zaškolenie a prípravu na výkon povolania (v rámci školenia sa tlmočníci o. i. venujú vede o diplomacii, diplomatickému protokolu, spoločenskému správaniu, etikete, komunikácii, literatúre, analýze Biblie a biblických výrokov a i.), ako aj oboznamovanie tlmočníkov s povinnosťou mlčanlivosti a tlmočnickým kódexom atď. Prekladatelia a tlmočníci, ktorí prešli takouto prípravou, sú internými zamestnancami MZV RF. Keďže sú zamestnancami ministerstva, majú nárok na získanie diplomatického titulu.

Vzhľadom na to, že diplomatické tlmočenie môže byť skúmané aj v rámci vedy o diplomacii, uvádzame niektoré užitočné zdroje z ruskojazyčného prostredia na túto tému: Borunkov: *Diplomatický protokol v Rusku* (rus. *Diplomatičeskij protokol v Rossiji*), Lojko – Michal'kevič: *Prijatie zahraničných delegácií* (rus. *Prijom zarubežnych delegacij*), Nikiforov, Borunkov: *Diplomatický protokol v ZSSR* (rus. *Diplomatičeskij protokol v SSSR*), Sacharov: *Diplomacia Starého Ruska* (rus. *Diplomatija Drevnej Rusi*), Semiletnikov: *Diplomatický a obchodný protokol* (rus. *Diplomatičeskij i delovoj protokol*), Torkunov – Panov: *Diplomatická služba cudzích krajín* (rus. *Diplomatičeskaja služba zarubežnych stran*), Ulachovič: *Protokol a etiketa v súčasnej diplomacii* (rus. *Protokol i etiket v sovremennoj diplomatiji*). Tak ako aj v prípade slovenských publikácií venovaných diplomacii aj z ruských zdrojov sa tlmočník veľa dozvie o diplomacii a diplomatickom protokole.

Napriek tomu že slovenská ani ruská translatológia v rámci existujúcich klasifikácií žánrov konzekutívy nevydeľuje *diplomatické tlmočenie*, tento pojem sa vyskytuje vo viacerých zdrojoch venovaných translatológii a diplomacii. S výnimkou niektorých menších prác z oblasti tlmočníctva neexistuje žiadna publikácia zaoberajúca sa výlučne diplomatickým tlmočením, jeho špecifikami a osobitosťami. Príčinou môže byť jednak to, že ani v ruskej, ani v slovenskej translatologickej literatúre nenájdeme kompletnú klasifikáciu žánrov konzekutívneho tlmočenia, medzi ktoré by o. i. patrilo aj diplomatické tlmočenie, a jednak to, že jednotliví autori nepovažujú daný žáner konzekutívy za žáner, ktorý by sa niečím líšil od iných druhov konzekutívneho tlmočenia. Podľa nášho názoru však diplomatické tlmočenie má právo na existenciu najmä z toho dôvodu, že má množstvo takých charakteristík, ktoré sa vyskytujú výlučne pri realizácii tohto druhu translácie. Diplomatické tlmočenie v porovnaní s inými druhmi konzekutívy je výnimočné aj preto, že je realizáciou nielen translatologickej činnosti, ale aj činnosti diplomatickej. Ako už niekoľkokrát bolo spomenuté v tomto článku, pri diplomatickom tlmočení ide nielen o proces translácie, ale aj o výkon určitej diplomatickej misie, resp. jednotlivej diplomatickej úlohy. Vyvodzovaná miera zodpovednosti, požadovaná úroveň prípravy, ako aj povinnosti vyplývajúce z tejto činnosti sú ďalším dôkazom výnimočnosti tohto žánru. Nemôžeme preto súhlasiť s autormi zaraďujúcimi diplomatické tlmočenie do podkategórie iných tlmočnických žánrov. Keďže termínom *diplomatické*

⁵ Rozhovory so sovietskymi a ruskými diplomatickými tlmočníkmi je možné nájsť na internete, napr. Viktor Suchodrev (http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s45_65014/7150.html; http://www.trud.ru/article/21-10-2008/134649_zapoved_ne_perevri.html); Pavel Palažčenko (<http://pavelpal.ru/node/267>); Andrej Cybenko (<http://vumo.ru/use/tr-president/34-kak-rabotayut-perevodchiki-prezidenta.html>).

tlmočenie operujú viacerí autori ruských, ale aj slovenských translatologických diel, je možné predpokladať, že daný žáner konzekutívy je translatológmi čiastočne uznávaný. V prípade zostavenia kompletnej klasifikácie žánrov konzekutívy sa preto diplomatické tlmočenie môže stať jej neoddeliteľnou súčasťou. Podobne ako konferenčné, súdne či komunitárne tlmočenie, ktoré sa postupne začali vydeľovať ako osobitné žánre tlmočenia, aj diplomatické tlmočenie má šancu nadobudnúť samostatnosť, a tým aj eliminovať terminologickú lakúnu v oblasti translatológie.

Literatúra:

- ALEKSEJEVA, I. (2004): *Vvedenije v perevodovedenije*. Petrohrad: Akademiya.
- ANGHEL, I. – KOPECKÝ, P. – LAZAROVÁ, M. (2011): *Úvod do diplomacie*. Bratislava: AnaPress.
- BRODSKIJ, M. (2012): *Ustnyj perevod: istorija i sovremennost'*. Jekaterinburg: AMB.
- ČUŽAKIN, A. (2004): Lidery i ich teni. In: *Mosty*, 1/2004, s. 69–79.
- ČUŽAKIN, A. – PALAŽČENKO, R. (2000): *Mir perevoda – 1*. Moskva: R.Valent.
- ČUŽAKIN, A. – PALAŽČENKO, R. (1999): *Mir perevoda, ili večnyj poisk vzaimoponimaniya*. Moskva: Valent.
- DÖMÖK, J. (2007): *Diplomat na štyroch kontinentoch*. Bratislava: Ikar.
- DULEBOVÁ, I. (2009). Jazyková manipulácia v politickom diskurze Slovenska a Ruska a internacionálna frazéma. In: *Lingvistika a lingvodidaktika 5*. Bratislava: Z-F Lingua, s. 105–111.
- KENÍŽ, A. (1980): *Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- KOMISSAROV, V. (2002): *Sovremennoje perevodovedenije*. Moskva: ETS.
- KOMISSAROV, V. (1990): *Teorija perevoda*. Moskva: Vyššaja škola.
- KOPECKÝ, P. (2006): *Diplomacia – vec verejná?* Bratislava: FSEV Univerzity Komenského.
- MAKAROVÁ, V. (2004): *Tlmočenie: hraničná oblasť medzi vedou, skúsenosťou a umením možného*. Bratislava: Stimul.
- MIŇAR-BELORUČEV, R. (1996): *Teorija i metody perevoda*. Moskva: Moskovskij licej.
- MÜGLOVÁ, D. (2009): *Komunikácia, tlmočenie, preklad, alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava: Enigma.
- MZV SR (1996), *Diplomatická prax*. Bratislava: Ministerstvo zahraničných vecí SR, Diplomatický protokol.
- NELUBIN, L. – KŇAZEVA, J. (2009): *Perevodovedčeskaja lingvodidaktika*. Moskva: Flinta.
- RARENKO, M. (2010): *Osnovnyje poňatija perevodovedenija*. Moskva: INION RAN.
- SMETANOVÁ, M. (2010): Tlmočník ako člen administratívneho personálu diplomatickej misie. In: M. Chovanec – J. Sipko (eds.): *6. študentská vedecká konferencia, zborník príspevkov*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 695–705.

Summary

Depiction of Diplomatic Interpreting in Professional Literature from the field of Translation Studies (Status of Research on the Example of Slovak and Russian Sources)

This paper is devoted to the so-called diplomatic interpreting, its definition, specifics and position in the current Slovak and Russian translation studies. The article presents an overview of publications related to the subject of diplomatic interpreting, not only from the area of translation studies, but also from sources devoted to diplomacy. On the basis of bibliographic research the target of this paper was to prove the interdisciplinary nature of this type of interpreting as well as to highlight its significance in the current translation studies.

Tento článok bol pripravený v rámci projektu KEGA Vysokoškolská učebnica Kultúrne regióny Ruska v cestovnom ruchu, reg. číslo 052UK-4/2018.